

Andrija Stojanović

MUZEJI NA OTVORENOM U BUGARSKOJ I RUMUNJSKOJ

Pitanje očuvanja postojećih ostataka tradicijske narodne kulture - u ovaj čas mislimo na njihov materijalni dio - pojedini narodi i države putem odgovarajućih institucija rješavaju na razne načine. Oni su negdje uspješniji, svrsishodniji, stručniji, a negdje se tom obliku kulturne djelatnosti posvećuje tek vrlo mala, često i sasvim nedostatna pažnja.

Polazeći od pretpostavke, da je za kulturni rast nekog naroda neophodno, upravo nužno, da se tzv. buduća pokoljenja, koliko je to najviše moguće, upoznaju u prvom redu s vlastitom narodnom kulturnom baštinom u što izvornijem i neposrednijem obliku, čini nam se pojava tzv. "muzeja na otvorenom" ("plein air" muzej, "etnopark", "muzej sela") najpogodnijim, ako ne i jedinim rješenjem. Svako drugo rješenje - bez obzira na njegov oblik i provedbu - polovično je rješenje. Istina, klasičan tip muzeja, gdje se mnoštvo predmeta najraznolikije namjene, materijala i podrijetla našlo pod istim krovom, za stručnjaka predstavlja, dakako, izvor veoma korisnih, čak i nenadomjestivih, podataka, ali tek uz određene uvjete. Jedan je od osnovnih uvjeta da u određenom slučaju istraživaču bude u manjoj ili većoj mjeri poznat i cio kompleks pojava, kulturna cjelina iz koje je neki predmet istrgnut. Za običnog posjetioca, laika (koliko u vremenu odmičemo, to više), takav izdvojeni predmet predstavlja tek neku neobičnu stvar, koju gledalac u većini slučajeva prima tek s manjom ili većom mjerom čuđenja.

I muzej na otvorenom, bez obzira na njegovu izvedbu, također je samo muzej. Ipak, moguća su neka rješenja, koja će, bar koliko se to odnosi na materijalnu kulturu, u velikoj mjeri moći predočiti ili - da se poslužimo tim izrazom - dočarati izvorni ambijent, gdje će svaki pojedini predmet i laiku i stručnjaku moći mnogo više reći, nego izdvojen u muzejskoj vitrini.

Rješenja za ovu vrstu muzeja može, naravno, biti vrlo mnogo. Oni muzeji u Bugarskoj i Rumunjskoj, o kojima će ovdje biti riječ, mogu vrlo dobro poslužiti kao tipni primjeri nekih načina rješavanja pitanja zaštite etnografskih spomenika materijalne kulture u okvirima ove vrste muzeja. Za naše jugoslavenske, a napose hrvatske prilike, s izrazito naglašenom heterogenošću etnografskih područja, gdje još postoji vrlo velik broj "živih spomenika" (čitava sela, ne samo pojedini objekti!), neka bi rješenja bila osobito prikladna. Neka čak provediva i bez velikih novčanih ulaganja.

Prema načinu kako su neki muzeji uređeni u Bugarskoj i Rumunjskoj možemo konstatirati tri, odnosno četiri tipa.

1) Prvi tip možemo nazvati živi muzej. Taj predstavlja cijelo, za te svrhe pogodno izabrano manje selo, upravo onakvo kakvo se zateklo u času konzerviranja : sa svim kućama, gospodarskim zgradama, okućnicama, kućnim i mrtvim i živim inventarom, što znači i s njegovim stanovnicima, stokom i ostalim domaćim životinjama. Posjetilac može ovdje svaki predmet uzeti u ruku i razgledati ga, može sjesti za stol, poslužiti se posudom za vodu ili jedaćim priborom, pa čak i ubrati iz voćnjaka koju šljivu ili jabuku.

2) Drugi je tip umjetno selo. Bila bi to idealizirana rekonstrukcija nekog naselja X. I tu je sve autentič-

no, izvorno, bilo da je pojedina zgrada sa svojim inventarom prenesena iz zavičajnog kraja, bilo da zgrada i inventar grade i izrađuju na licu mjesta sami seljaci, odnosno narodni majstori, upravo od onog istog materijala kakav se upotrebljava u zavičaju. Raspored je "seoskog" prostora proizvoljan, umjetan. Selo nema stalnih stanovnika, ali se u dane i u vrijeme posjeta kuće djelomično naseljuju; "domaćice" obavljaju svoje dnevne poslove, seoski majstori sjede za svojim lončarskim kolima, tokarskim klupama, tkalačkim stanovima a seoska gostionica servira narodna jela i pića.

3) Nasuprot prvom, ovaj treći tip možemo nazvati mr-tvi muzej. Najviše odgovara starom, klasičnom značenju naziva muzej. Ipak, sadrži i bitnu razliku. Tu je cijela okućnica zajedno s ogradom, ulaznim vratima, kućom, svim gospodarskim zgradama i kompletnim gospodarskim i kućnim inventarom prenesena iz zavičaja na novo mjesto, pa je, koliko je to moguće, zadržan i originalan tlocrt kućišta, razmještaj zgrada pa čak i geografska orijentacija. Osim, naravno, zgrada i ostalih nepokretnih objekata, tu i svaki pokretni predmet ima svoje stalno mjesto ("predmete ne dirati!"), pa tako svaka gospodarska cjelina, svaka okućnica sa svim zgradama i unutrašnjim uređajem, predstavlja "stalnu postavu".

4) Na kraju, kao četvrti tip treba ipak spomenuti i ono rješenje kojemu je osnovna namjena turistička. Premda ta vrsta konzerviranja ne predstavlja u pravom smislu muzej, ona je tom pojmu ipak toliko bliza da je možemo također svrstati u poseban tip muzeja na otvorenom. Ovdje se radi bilo o pojedinim zgradama, bilo o čitavom naselju, dakako narodnom, seljačkom, koje je nakon stručnih popravaka i restauratorskih zahvata uz potrebne adaptaci-

je dovedeno u stanje da može primiti gosta, turista, na duži ili kraći boravak. Vanjski oblik kako pojedine zgrade tako i cijelog naselja zadržao je svoj izvorni, autentični izgled, tek je unutrašnjost, tamo gdje je to bilo potrebno, svrsishodno preuređena.

Kako na ovom mjestu nema mogućnosti da svaki od ova četiri tipa bude prikazan slikovnim materijalom uz odgovarajući komentar, ovdje donosimo samo kraće opise njihovih osnovnih značajki.

1) Bugarsko selo BOŽENCI, okolica Gatrova. Selo se sastoji od dvadesetak domaćinstava (bolje reći "numera"); kuće su većinom naseljene, stanovnici žive svojim redovitim "narodnim" životom. Na ulazu u selo (prilaz selu je asfaltiran) posjetilac plaća ulaznicu. U kući posjetilac biva ponuđen kruhom, sirom, rakijom i sl. Nenaseljene kuće također su uređene za razgledavanje. Stanovnici su u izvjesnom smislu državni namještenici, kojima je dužnost da sve pokretne i nepokretne objekte održavaju u izvornom stanju, pa ako je potrebno da nabave ili načine nove. Selo ima i mali lokalni muzej.

2) ETNOPARK ETAR nedaleko Gatrova. Selo je podignuto uz istoimenu rječicu (Etar), tako da ova protječe kroz selo. Ima oko petnaestak što stambenih zgrada, što dućana i seoskih radionica i jednu gostionicu. Sve su zgrade (tesana brvna), dijelom dopremljene iz okolice, dijelom novo sagrađene na licu mjesta. Kako ovaj kraj - okolica Gatrova - ima vrlo staru tradiciju seoskih obrta, Etnopark Etar omogućava posjetiocu da se na istom mjestu može upoznati sa svim važnijim granama narodnog rukotvorstva (radionice : tkalačka, užarska, pletarska, lončarska, tokarska, kovačka, pojasarska, kujundžijska, opančarska i dr).

3) MUZEUL SATULUI, periferija Bukurešta. Muzej se sastoji od 297 zasebnih konstrukcija koje su grupirane u 64 zatvorene cjeline s ukupno 18500 što pokretnih, što nepokretnih objekata. Sadržaj muzeja čine tipične zgrade, zapravo, čitave okućnice s potpunim unutrašnjim uređaje iz svake od pojedinih rumunjskih etnografskih zona, uz još neke samostalne građevine kao što su crkve, vjetrenjače i sl. Obilaskom muzeja, može i stručnjak i laik za relativno kratko vrijeme steći ne samo dobar uvid u cjelokupan etnografski fond rumunjske materijalne kulture, već se mogu uočavati i specifičnosti pojedinih krajeva i na taj način konstatirati uzajamni utjecaji.

4) KOPRIVŠTICA (centralna Bugarska, Sredna gora) i NESEBAR (Crnomorsko primorje) kao dva najznačajnija primjera. I u jednom i drugom mjestu restaurirane su i obnovljene sve zgrade koje su imale iole kakvu etnografsku vrijednost. U potpunosti je sačuvan vanjski izgled kako pojedinih zgrada tako i cijelog naselja. Napose u Koprivštici, mnogo je kuća u cijelosti ili djelomično pretvoreno u muzeje. Unutrašnjost određenog broja zgrada preuređena je u turističke svrhe.

Koprivštica je bugarski centar za zimske sportove i turizam, a tu se svake dvije godine održava i bugarska Smotra folklor. Nesebar je, naprotiv, jako morsko kupališno mjesto i ljetovalište, poglavito za "devizne" goste.